

המודבר על 'שיאה' וולא על תוקפנות, למשל) אינו מניח לקורא לחמוק מהתמודדות הזיתית עם האפשרות שמטפל ישנא את מטופלו. במישור נוסף, ויינקוט כדרך מחפש את האנלוגיות בין אימהות וטיפול נפשי; ובעוד שברוב כתביו הוא מדגיש את ההשקעה של האם בתינוקה, הפעם פונה ויינקוט לצד האפל של חוויית האגמהות, כשהוא מתאר באופן נוקב ולעתים המורליסטי (ילאחר בוקר נורא אֶתוּ היא יוצאת, והוא מחייד ליר, שאומר: 'האין הוא מתוק?') את החוויות המולככות את האם גם לשנא את התינוק.

רודמן, מחבר הביורפיה של ויינקוט (2003, Rodman), ממקם מאמר זה ברצף התפתחותי בחייו הרגשיים של ויינקוט עצמו, רצף המאפשר לו בהדרגה גם לעשות שימוש קונסטרוקטיבי בשיאה שלו עצמו.

התפתחות זו, סבור רודמן, היא שאפשרה לוויינקוט שנתיים אחר כך להיפרד מאשתו הראשונה אליס (שאתה חי בין השנים 1923-1949), אישה-ילדה תמהונת ומנותקת (ויש שישענו: חולת נפש שלא אובחנה), שכלפיה הרגיש אחריות הורית למרות תסכול גובר והולך; ובסופו של דבר לשאת את אהובתו הסודית קלייר, שעמה יצר קשר הדדי ועשיר הרבה יותר, קשר של תשוקה מיונת ועניין מקצועי משותף.

המאמר בכללותו היה פריצת דרך מבריקה, והוא מצוטט מאז כמעט בכל ספר או מאמר על העברה נגדית.

מאידך, המושג המרכזי שלי, 'העברה נגדית אויביקטיבית', מעורר היום לעתים הרמת גבה, משום שאנו נוטים לשייך העברה נגדית הרבה יותר לממד הסובייקטיבי. ויינקוט מתכוון קודם כול לכל, שבמקרים מסוימים אין ההעברה הנגדית תגובה אידיאטיקוטיבית של המטפל, שמקורותיה בילדותו או במבנה אישיותו של המטפל המסוים, אלא תגובה שהמטופל מעורר אצל הבלים ממודיעו, ושבר שיהיה מעורר גם במטפל אחר. זוהי בהחלט אפשרות חשובה, אך עדיין המונח 'אויביקטיבי' עלול להישמע לנו פסקני מדי. להלכ הרחות של היום מתאימה יותר, כמדומה, גישתו של האנליטיקאי הארגנטיני היינריך ראקר, שטען כבר באותן שנים כי המשמעות היחידה של אויביקטיביות בפסיכואנליזה היא היכולת להיות מודעים לסובייקטיביות (Racker, 1968).

יש לזכור, עם זאת, שוויינקוט חי בתקופה שבה רעיון האויביקטיביות נחלק מהרצת המדע, מהחזירה לאמפיריות) עמד במרכז הקולנוזוס התרבותי, בניגוד לתקופתנו הספקנית והרליטיביסטיית יותר. ויינקוט התייחס לאויביקטיביות גם בדבריו בעת דיוני המחלוקת; במאמר "התפתחות רגשית פרימיטיבית" (נשם הוא אומר: "כל כישלון באויביקטיביות בכל זמן שהוא קשור לכישלון בשלכ זה של ההתפתחות הרגשית הפרימיטיבית... הפנטזיה נסבלת במלוא עוצמתה רק כשהמצאות האויביקטיבית זוכה להערכה הראויה"); או במושג החשוב שלי

שיאה בהעברה הנגדית

מבוא

מאמר זה הוא בעל חשיבות היסטורית עצומה. ניתן לראות בו את נקודת המפנה ביחסה של הפסיכואנליזה להעברה הנגדית, וקריש קפיצה לחשיבה אינטרסובייקטיבית.

מושג ההעברה הנגדית נוסח על ידי פרויד, ובה בעת הוזנה על ידו. שייפר העיר בהומור שלפרויד היתה העברה נגדית שלילית להעברה הנגדית (Schaffer, 1993, עמ' 85). בכל כתביו הקדיש פרויד לנושא רק שורות בודדות, והדגש הוא על הסכנות. העברה נגדית עלולה להכשיל את המטפל, ולכן יש לדרוש "שרהרופא יכיר בהעברה הנגדית ויתגבר עליה" (פרויד, 1910, עמ' 75). פרויד לא התעמק בהעברה הנגדית שלו עצמו למטופליו, ולא פעם היה עיוור לה (והעברה נגדית שלילית שלו לדורה היא מקרה בולט; ברמן, 1993). יש לציין, עם זאת, שפרויד גם הציע לאנליטיקאי "להפנות את הלא-מודע שלו אל הלא-מודע של המטופל כמעין איבר קולט" (פרויד, 1912, עמ' 93; אלא שכוון זה – הפותח פתח לאפשרות שהסובייקטיביות של המטפל תתרום להבנת המטופל – כלל לא הוגדר אצלו כהיבט של ההעברה הנגדית, שכן מושג זה כלל מבחינתו רק את הנוקדות העיוורות של המטפל.

אצל פראני (1919) נמצא העמקה רכה יותר בנושא, ועמדה רגשית מורכבת יותר כלפיו, תוד היפוש האיזון בין החופש הפנימי של המטפל (קרי, "מתן דרוו ללא-מודע שלו עצמו") לבין הבקרה והשיקול התכליתי של תרומה לטיפול; "תנועה מתמדת זו בין משחק חופשי של פנטזיות ובין המבחן הביקורתי; תובעת מן הרופא חופש ונמישות בלתי מוגבלים..." (עמ' 115; ההדגשה במקור). תרומת ההעברה הנגדית נדונה גם במאמר מוקדם של אליס ומיכאל באלניט (Balint & Balint, 1939), אך הגישה הדונומיננטית בתחום הסיסה להדגיש את הפן השלילי, ובכך להצמד לדימוי האידיאלי של המטפל כרציונלי ושקול ככל האפשר. דימוי זה ספג מהלהומה עזה במאמר הנוכחי של ויינקוט, והניסוח החריף

הפסיכואנליטית בת זמננו, היא זכתה ברבות השנים להגדרות חדשות, אך הגדרות אלה בעייתיות בעיני הן באנגלית (self-disclosure), ביטוי בעל גוון משפטי, כמו 'גילוי נאות' והן בעברית ('חשיפה עצמית'), ביטוי המעורר אסוציאציות אקסהיביטיביוסנסיויות). הלגיטימציה המוגברת של אופציית הביטוי הישיר סותרת כמובן את קריאתו של פרויד לא לסתת לשתף את המטופל בעולמו הפנימי של המטפל, מפני שאפשרות זו 'מעוררת אצל החולה תיאבון שאין להשיבנו, שיגרום לו להפוך את המצב על פני משום שיש לה שגלה שהאנליזה של הרופא מעניינת יותר מזו שלו... על הרופא להישאר אטום עבור מטופליו' (פרויד, 1912, עמ' 97). פרנצ' פיתח עמדה הפוכה בתכלית בניסיונות הנועזים לאנליזה הודית שתואר ביומנו הקליני, וטען כי רק ביטוי ישיר של רגשותיו, כולל השללילים, פרץ חומה של אי-מחברים רבים בעשורים האחרונים מציעים דרך בניינים בין פרויד לפרנצ': לשמור על חלוקת תפקידים ברורה וא-סימטרית בין המטפל והמטופל, ובה בעת לבטא באופן שקול וסלקטיבי היבטים מן ההעברה הנגדית, כאשר יש הרגשה שביטויים עשוי לפתח פתח לתובנה חיונית ולהעמקת הקשר הטיפולי. בין האנליטיקאים מאסכולות שונות הבחונים אפשרויות כאלה ניתן להזכיר את בולס, רניק, ג'ייקובס וארון (בולס, 1987, פרק 12; Aaron, 1999; Jacobs, 1999; Renik, 1999). וראו ברמן, 2006). רובם מוכריים את "שגאה בהעברה הנגדית" כמקור השראה פורה.

עמנואל ברמן

כמאמר זה הייתי רוצה לכתוב היכט אחד מתוך הנושא השלם של אמביונלנטיות, דהיינו שגאה בהעברה הנגדית. אני סבור שתופעה זו מככידה מאד על משלתו של האנליטיקאי (נקרא לו אנליטיקאי חוקר) הלוקח על עצמו אנליזה של פסיכטי; ושגאליה של פסיכטיים נעשית בלתי אפשרית, אלא אם כן השגאה של האנליטיקאי עצמו מלוכנת היטב ומרעדת. אמירה זו כמותה כאמירה שאנליטיקאי צריך לעבור אנליזה בעצמו, אך זה אומר גם שהאנליזה של פסיכטי מייצגת בהשוואה לזו של נורוטי, וזאת מוצעם טבעי.

נוסף על טיפול פסיכואנלטי, נידול טיפולי* [Imanagement] של פסיכטי

* התלבטנו בהרגום הכיטרי שבו משתמש ויניקוט רבות, management, למעשה מדובר על טיפול עם גוונים של נידול, מכיוון שלמילה טיפול משמעויות רבות אחרות (כולל תרפיה), ולניהול יש משמעויות עסקיות בעברית. שקלנו תרגום אחר, 'ציוטי', שנגקט בתרגום ספרו של באלזיט (1968). אך הגענו למסקנה שניהול, ובהקשרים מסוימים ניהול הטיפול או ניהול טיפולי, מעבירים ברור יותר את כוונתו של ויניקוט.

'אובייקט התמס' אובייקטיבית' שמנוסח בהמשך גם כ'אובייקט אובייקטיבי'. יתר על כן, לדגש שלו על אובייקטיביות היתה גם משמעות אישית. במכתבו מ-1956 לאנליטיקאית הקלניינאית שלו, ג'ואן ריביר, ויניקוט כותב: "אני רוצה שתדעי שאיני מקבל מה שמשתמע מדבריו ומדברי מלאי קליין, קרי שהדאגה שלי לגבי הניסוח של מלאי את הפסיכולוגיה של הינקות המוקדמת מבוססת על גורמים סובייקטיביים ולא אובייקטיביים" (Rodman, 1987, עמ' 97).

באקלים של התקופה היה בייחוס מניעים סובייקטיביים משום הכפשה. "שגאה בהעברה הנגדית" נכתב בזמן שוויניקוט היה מקורב לקליין, אך המאמר תרם בלי ספק להתרחקות בין השניים, שהגיעה לשיאה ב-1951 עם פרסום "אובייקטים של מעבר ותופעות מעבר" (ויניקוט, 1971). קליין, כמו פרויד, ראתה בהעברה הנגדית מכשול ולא נכס. יתר על כן, ניסוח כמו "האם שואת את תניקה לפני שהתניק שונא את האם" סותר לחלוטין את המודל של קליין, המדגיש את תפקודתו המולדת של התניק, הנובעת מדרך המוות שלו. גם הטענה שעם מטופלים שעברו חוויות מוקדמות קשות יעיל האנליטיקאי להיות הראשון שיספק יסודות סביבתיים הכרחיים מסוימים" חורגת לגמרי מהדגש של קליין על בלבדיות הפירוש ככלי אנליטי.

גם כאשר בת טיפוחיה פאולה היימן נקטה עמדה אחרת יותר כלפי העברה נגדית (Heimann, 1950), ניסתה קליין לשכנע אותה לא להציג עבודה זו (Grosskurth, 1986), עמ' 37). אולם, באופן פרדוקסלי, אנליטיקאים שהושפעו מקליין, כמו ויניקוט, היימן, ביון וראקר, תרמו רבות לתפיסה הנותנת לניטציפיה ואף ערד להעברה הנגדית, תפיסה שהפכה דומיננטית החל מאמצע המאה העשרים. מחברים נוספים שתרמו לתפיסה החדשה זו היו מרגרט ליטל, תלמידתו של ויניקוט (Little, 1951), והרולד סרלס האמריקאי.

"שגאה בהעברה הנגדית" הוא מאמרו החלוצי במישור נוסף: העלאת האפשרות לביטוי-ישיר של רגשות האנליטיקאי באנליזה ככלי טיפולי. "היה זה באמת יום נפלא בשבילי (ימן רב לאחר מכן) – ויניקוט מספר – "כשיכולתי ממש לומר למטופל שהוא עורר דחייה בי בהכרח, אלא שהיה חולה מדי מכדי שנוכל להביא את הדבר לדיעתי." ויניקוט אינו מפתח את הדיון במורכבותה של אופציה זו (פרט לשאלת העיתוי, שהיא גורלית בעיניו), אך עמודתו החיונית ברורה: "אנליזה אינה מושלמת אם אפילו לקראת סופה לא התאפשר לאנליטיקאי לומר למטופל מה הוא, האנליטיקאי, עשה למען המטופל ללא ידיעתו כשהיה חולה, בשלבים המוקדמים. עד שפירוש זה ניתן, מוחזק המטופל במידת מה במצב של תניק." מן הניסוח האחרון ברור שוויניקוט חותר למצב שבו המטפל והמטופל ידברו כשני מבוגרים.

אפשרות הביטוי הישיר של ההעברה הנגדית מעוררת עניין רב בספרות

האובייקטיביות למטופל. אלה יכולו שגאה. תופעות העברה נגרמת ידויו לעתים הדברים ההשוכים באגליזה.

ברצוני להציג, שהמטופל יכול להעריך באגליטיקאי רק את מה שהוא עצמו מסוגל להרגיש. בנינין המניע: הפייתיי ייטה לחשוב על האגליטיקאי כעושה עבודתו בדרך כפייתית ועקרה. מטופל הפומאני — שאינו מסוגל להיות מרכז, מלבד בתנורת מצבי רוח קשה; שבפתחתחוחו הרגשית העמדה הריכאנונית לא הושגה כבטחה; שאינו יכול לחוש אשמה בצורה מעמיקה, או תחושת אכפתות או אחרות — אינו מסוגל לראות את עבודת האגליטיקאי כניסיון מצד האגליטיקאי לעשות תיקון לגבי רגשות האשם שלו עצמו (של האגליטיקאי). מטופל נזירופי נוסה לראות את האגליטיקאי כאמביוולנטי כלפי המטופל, ולצפות מהאגליטיקאי לכטא פיצול של אהבה ושגאה; מטופל זה, כאשר הוא בר מזל, זוכה לאהבה, משום שמישהו אחר סופג את שגאת האגליטיקאי. האם לא מתבקש בהמשך שאם פסיכופטי נמצא במצב רגשי של 'אהבה-שגאה כוזמנית', הוא חווה שכנוע עמוק שגם האגליטיקאי אינו מסוגל אלא לאותו מצב גולמי ומסוכן של יחסי אהבה-שגאה כוזמניני? אם האגליטיקאי יגלה אהבה, איך ספק שבו ברגע ידרוג את המטופל.

כוזמניות זו של אהבה ושגאה היא משהו שחוזר ונשנה באופן אופייני באגליזה של פסיכופטים, ומעורר בעיות ניהול שעלולות בקלות להביא את האגליטיקאי אל מעבר למשאביו. כוזמניות זו של אהבה-שגאה שאני מתייחס אליה היא משהו שונה מהמרכיב התקפני המסבך את אימפולס האהבה הפרימיטיבי, והיא מרמזת על כך שבהיסטוריה של המטופל היה כישלון סביבתי בעת הופעתם של האמפולסים היצריים הראשונים של מציאת-אובייקט.

אם עומדים לייחס לאגליטיקאי רגשות גולמיים, מוטב שיווהר מראש ואל יהיה חמוש מראש, משום שיהיה עליו להיות סובלני לכך שימוקם בעמדה זו. מעל לכל, אל לו להכתיש שגאה שבאמת קיימת בתוכו. שגאה מוזיבדקת בהקשר הנכחה צריכה להיות מעוכדת (sorted out) ושמורה באחסון, וזמינה כסופו של רכב לפירוש.

אם אנו אמורים להצליח להיות אגליטיקאים של מטופלים פסיכופטים, קודם לכן עלינו לרדת לעומקם של דברים פרימיטיביים מאוד בתוך עצמנו, וזוהי רק הדגמה נוספת לעובדה שהשוכה לבעיות מעורפות רבות כטיפול הפסיכואנליטי נמצאת באגליזה נוספת של האגליטיקאי. (מחקר פסיכואנליטי הוא אולי תמיד, פמירה מסוימת, ניסיון מצד אגליטיקאי להמשיך את עבודת האגליזה שלו אל מעבר לנקודת שהאגליטיקאי שלו יכול היה להביאו אליה).*

* נראה שתערה זו רומזת למגבלת שחוח ויניקוית הן באגליזה התקלאסית שלו אצל סטרייזי והן באגליזה הקלייניאנית שלו אצל ריביר.

מייגע באופן בלתי נמנע. מפעם לפעם ביקרתי בחריפות את המגמות המורדרניות בפסיכיאטריה, של שישמוש בולם השמלי הניתן בקלות רבה מדי וכליוקוטומיות* ורסיזית מדי (Winnicott, 1947, 1949a). בשל בקורות אלה שהבתי, ברצוני להיות הראשון שמביר בקישי הקיני הטבוע במטלה של הפסיכיאטר, ושל האחת הפסיכיאטרית כפיט. מטופלים בלתי שפויים הם תמיד בהרח נטל רגשי כבו על אלה המטפלים בהם. ניתן לסלוח לאלה העוסקים בעבודה זו אם הם עושים דברים אינמים. אולם איך זה אומר, שעלינו לקבל כל מה שנעשה על ידי פסיכיאטרים ונוריד-דורידים כמבוסס על פי עקרונות המדי.

לכן, למרות שמה שיבוא בהמשך הוא על פסיכואנליזה, יש בו לאמתו של דבר ערך לפסיכיאטר, אפילו למי שעבודתו אינה מוכילה אותו בדרך כלשהי אל הטיפוס האגליטי של יחסים עם מטופליו.

על מנת לעזור לפסיכיאטר, על הפסיכואנליטיקאי לחקור עכורו לא רק את השלבים הפרימיטיביים של ההתפתחות הרגשית של היחיד החלה, אלא גם את טבעו של הנטל הרגשי שנושא הפסיכיאטר בעשותו את עבודתו. גם הפסיכיאטר חייב להבין את מה שאנו כאגליטיקאים מכנים התערה הנגדית. תהיה אהבתו למטופלים שלו רכה ככל שתהיה, איך הוא יכול להימנע מלשנוא אותם ולפתח מהם, וככל שייטיב לדעת זאת, כך יפתח משקלם של השגאה הפחד כמניעים הקובעים מה הוא עושה למטופליו.

ניתן לסווג את תופעות ההעברה הנגדית כך:

1. אבנורמליות ברגשות העברה נגדית, ויחסים והזדהויות מקובעים המורחקים אצל האגליטיקאי. התגובה לכך היא שהאגליטיקאי זקוק לתוספת אנליזה, ואנו מאמינים שבעיה זו פחות נפוצה בין פסיכואנליטיקאים מאשר בין פסיכותרפסטים בכלל.

2. הזדהויות והנטיית השייכות לחוואותיו האישיות של האגליטיקאי, ולהתפתחותו האישי, אשר מספקות את ההקשר החיובי לעבודתו האנליטית, ועושות את עבודתו שונה באיכותה מזו של כל אגליטיקאי אחר.

3. אני מבריל בין שני אלה לכין ההעברה הנגדית האובייקטיבית באמת, או — אם זה קשה — לכין האהבה והשגאה של האגליטיקאי לאישיות הממשת של המטופל, ולהתנהגותו הממשת, תגובת המבוססת על תצפית אובייקטיבית.

לדעתי, אם על אגליטיקאי לעשות אנליזה לפסיכופטים או לאגטי-חברתיים, עליו להיות מודע ביסודיות כוון להעברה הנגדית שלו, שיוכל ללבן ולחקור את תגובותיו

* ניתוחי מוח לחולי נפשו שהיו נפוצים באותה תקופה, ונרמו לא פעם לדלדול בלתי-הפרי באישיות המנחתים.

דברים אלה הם חלק מהיתאר של עבודה פסיכואנליטית רגילה, העוסקת בעיקר במטופלים שלסימפטומים שלהם יש איכות נורוטיית. אולם, באנליזה של פסיכוסים האנליטיקאי משקיע מסוג שונה ומדרגה שונה, וכדירק את המאמץ המתוח הוא אני מנסה לתאר.

ליהרונה גילרתי שה מספר ימים עשיתי עבודה רעה. עשיתי טעויות ביחס לכל אחד ממטופלי. הקושי היה בתוכי, בחלקי הוא היה אישי, אך בעיקרו היה קשור בשיא שהגעתי אליו ביחס עם מטופלת פסיכוסית מסוימת (באנליזה של מחקר). הקושי הובהר כאשר היה לי מה שמכונה לעתים הלום 'מרפא'. אנב, עלי להוסיף שבמשרד האנליזה שלי וכשינס מאז סיומה היו לי סדרות ארוכות של חלומות מרפאים אלו אשר, אף שבמקרים רבים היו כלי נעימים, כל אחד מהם סימן שהגעתי לשלב חדש בהתפתחותי הרגשית).

בהזמנות מיוחדות זו הייתי מודע למשמעותו של החלום כרגע שהתעוררתי, ואפילו לפני שהתעוררתי. לחלום היו שני שלבים. בראשון הייתי ביציע העליון* בתיאטרון, משקיף מטה על האנשים הנמצאים הרחק ממני, בתאים. חשתי חרדה קשה, כאילו אני עלול לאבד איבר. עלתה לי אסוציאציה לתחושה שהיתה לי בפאש מגדל אייפל, שאם אשים את ידי מעבר למעקה היא תיפול על הקרקע שמתחת. לכך נקרא חרדת סדרים רגילה.

כשלב הבא של החלום הייתי מודע לכך שהאנשים בתאים צופים במחזה, והייתי עתה קשור דרכם למה שמתרחש על הכמה. התפתח כעת סוג שונה של חרדה. מה שידעתי הוא שאין לי כלל חלק ימני של גופי. זה לא היה הלום סדרים. זו היתה תחושה של היעדר חלק זה של הגוף.

כשהתעוררתי הייתי מודע לכך שאני מבין ברמה עמוקה ביותר מה היה הקושי שלי באתה תקופה. החלק הראשון של החלום ייצג את החרדות הרגילות שעלולות להתפתח לגבי פנטזיות לא-מודעות של המטופלים הנורוטיים שלי. אני עלול להסתכן באיבוד ידי או אצבעותי, אם מטופלים אלו יחזו מעוניינים בהן. סוג זה של חרדה היה מוכר לי, והיה יחסית נסבל.

אולם, החלק השני של החלום רמז ליחסי עם המטופלת הפסיכוסית. מטופלת זו חדשה ממני שלא יהיה לי שום קשר לגוף שלה, אפילו לא קשר מרומיני, לא היה כל גוף שהכירה בו כשלה, ואם התקיימה ככלל, נכלה לחוש את עצמה רק כשכל (la mind) כל הייחוסות לגופה יצרה חרדות פרנואידיות, משום שלטעון שיש לה גוף היה לרדוף אותה. מה שהיא היתה צריכה ממני הוא שיהיה לי רק שכל שישוחח עם שכלה. בשיא הקשיים שלי, בערב שלפני החלום, נעשיתי נרגז

מטלה עיקרית של האנליטיקאי של כל מטופל שהוא היא לשמור על אויביקטיביות לגבי כל מה שהמטופל מביא; ומקרה מיוחד של מטלה זו הוא הצורך של האנליטיקאי להיות מסוגל לשנוא את המטופל באופן אויביקטיבי. האם אין מצבים רבים בעבודתו האנליטית הרגילה שבהם שונאת האנליטיקאי מוצדקת? מטופל שלי, כפייתי מאיר, היה כמעט מאוס עלי במשך כמה שנים. הרגשתי רע לגבי הדבר, עד אשר האנליזה עברה תפנית, והמטופל נעשה מישו שניתן לאהוב; ואז הבנתי שהעבודה שלא היה אפשר לחבא אותו היתה סימפטום פעיל, שנקבע באופן לא-מודע. היה זה באמת יום נפלא בשבילי (ומן רב לאחר מכן) כשיכולתי ממש לומר למטופל שהוא עורר דחייה בי ובחבריני, אלא שהיה חולה מדי מכדי שנוכל להביא את הדבר לידיעתו. היה זה יום חשוב גם בשבילי, התקדמות כבדה בהסתגלותו למציאות.

באנליזה הרגילה אין לאנליטיקאי קושי בניהול שונאתו. שנאה זו נשארת חבויה. הדבר העיקרי, כמובן, הוא שדרך האנליזה שלו הוא נעשה משוחרר ממאגרים נרחבים של שנאה לא-מודעת הייכת לעבר ולקונפליקטים פנימיים. יש סיבות אחרות מודע שונאה נותרת בלתי מכושאת, ואפילו בלתי מורגשת כמות:

אנליזה הנה עבודה הנבחרת, הדרך הטובה ביותר שבה אני חש שאוכל להתמודד עם רגשות האשם שלי, הדרך שבה אני יכול לכשא את עצמי באופן קונסטרוקטיבי.

משלמים לי, או שאני כהכשרה על מנת לזכות במקום בהכרה על ידי עבודה פסיכואנליטית.

אני מגלה דברים. אני זוכה לגמול מיירי באמצעות הזדהות עם המטופל שמתקדם, ואני יכול לצפות עוד תגמולים בהמשך הדרך, לאחר סיום הטיפול.

יתר על כן, כאנליטיקאי יש לי דרכים לכשא שונאה. שנאה באה לירי בייטוי בכך שהשעה' מסתיימת.

אני סבור שזה נכון גם כאשר אין כל קושי, וכאשר המטופל שמה ללכת. בהרכבה אנליזות אפשר לקחת דברים אלו כמובנים מאלהם, כך שלעיתים רחוקות מזכירים אותם, והעבודה האנליטית נעשית דרך פירוש מילולי של ההעברה הלא-מודעת ההולכת ומתגלה. האנליטיקאי נוטל על עצמו תפקיד של דמות מסייעת זו או אחרת מילדותו של המטופל. הוא מפיק תועלת מהצלחתם של אלה שעשו את העבודה המלוכלכת כשהמטופל היה תינוק.

* התיסוח האנגלי שבו משתמש ויניקוט הוא 'the gods' ביטוי אירוני, שכן הייצע העליון זול, והתאים למהה — יקרים.

אני מקווה שיש התקדמות בהצגת הנושא שלי. שנאתנו של האנגליסקאי סמויה בדרך כלל, והיא נשמרת סמויה בקלות. באנגליזה של פסיכופטים, האנגליסקאי נמצא במאמץ יותר לשמור על שנאתו סמויה, והוא יכול לעשות זאת רק אם הוא מודע לה באופן יסורי. ברצוני להוסיף שבשלבים מסוימים באנגליזות מסוימות המטופל ממש מחפש את שנאתו של האנגליסקאי, ומה שנדרש אז הוא שנאה שהיא אויביסקיטית. אם המטופל מחפש שנאה אויביסקיטית או מוצרקה עליו להיות מסוגל להגיע אליה, אחרת אין הוא יכול להרגיש שבכוחלתו להגיע לאהבה אויביסקיטית.

ייתכן שכאן ראוי לצטט את מקרה הילד מהכיתה ההרוס, או הילד ללא הורים. ילד כזה מבלה את זמנו בחיפוש לא-מודע אחר הוריו. מן המפורסמות היא שאין זה מספיק לקחת ילד כזה לתוך ביתך ולאחוז אותו. מה שקורה הוא שלאחר זמן מה ילד שאומץ כך מפתח תקווה, ואז הוא מתחיל להעמיד את הסככה שמצא במכתו, ולחפש הכחה ליכולתה של אפוטרופוסיו לשנוא באופן אויביסקיטי. נראה שהוא יכול להאמין שהוא אהוב רק לאחר שהוא מגיע להיותו שנוא.

בימי מלחמת העולם השנייה הגיע ילד בן תשע למעון של ילדים מפונפים; הוא נשלח מלונדון לא בשל ההפצצות אלא בגלל בריחתו. קיוויתי לטפל בו בעט במשך שהותו במעון, אך ירדו של המיטופטוס היתה על העליונה, והוא כרת, כפי שעשה תמיד מכל מקום מאז גיל שש, כשברח לראשונה מביתו. אולם יצדתי מגע איתו בראיון אחד, שבו יכולתי לדאת ולפרש – דרך ציור שלו – שבכריחתו הוא שימר באופן לא-מודע את פניו ביתו והגן על אימו מתקיפה, ובה בעת ניסה להימלט מעולמו הפנימי, שהיה מלא רודפים.

לא הפתעתי מאוד כאשר הופיע בתחנת המשטרה הקרובה מאור לביתי. היתה זו אחת מתחנות המשטרה המעטות שלא הכירו אותו באופן אישי. אשתי בנדיבותה הרבה לקחה אותו ושמרה עליו למשך שלושה חודשים – שלושה חודשי גיהנום.* הוא היה הילד שהכי ניתן לאהוב, והילד שהכי יכול לשגע; לעתים קרובות היה משובע לגמרי. אך למזלנו ידענו למה לצפות. בשלב הראשון טיפלו בו על ידי כך שנחננו לו חופש מוחלט, ומטבע של שילינג ככל פעם שיצא, היה עליו רק לשלפן, ואספנו אותו מכל תחנת משטרה שלקחה אותו תחת חסותה.

עד מהרה התרחש המהפך הצפוי, סימפטום הכריחה התחלף, והנער החל לפטאטור דרמטיציה את תקיפת הפנים. היתה זו באמת משרה מלאה לשנינו

* דוגלד ואשתו אליס היו חשובי ילדים, ונכונותם לקבל לאומנה את הילד כנראה בין היתר ניסיון להתמודד עם חסר זה בחייהם. מאוחר יותר אירחה בביתם בלונדון אשה חולת נפש, ומריון מילנר שיפלה בה (Rodman, 2003).

ואמיתי, שמה שדרוש לה ממני הוא לא יותר מאשר פלפול (hair splitting). היתה לכך השפעה הרת אסת, ונדרשו שכונות רבים עד שהאנגליזה החלימה מפליטת הפה שלי. אולם, הוכר המזהתי היה שהייתי צריך להכין את החדרה שלי עצמי, וזו יוצגה כחלום באמצעות היעדר החלק הימני שלי גופי, בעת שנטייתי ליצור קשר עם המחזה שבו צפו האנשים בתאים. חלק ימני זה של גופי היה הצד שהתיהס לאותה מטופלת מסוימת, ולכן הושפע מהצורך שלה להכחיש באופן מוחלט אפילו יחסים דמיוניים בין הגופים שלנו. הכחשה זו יצרה אצלי אותו סוג חדרה פסיכופטי, שנסכל הרבה פחות מחודת סידוס רגילה. גם אם ניתן להציע פירושים אחרים לחלום, זה שתלמתי אותו וזכרתי אותו הביא לכך שהייתי מסוגל לקחת על עצמי אנליזה זו מחדש, ואפילו לרפא את הנזק שגרמה לה רגונותי, שמקורה היה בחדרה תגובתית שאיכוחה הלמה את הקשר שלי עם מטופלתי נטולת גוף.

על האנגליסקאי להיות מוכן לשאת מתח מבלי לצפות שהמטופל ידע משהו על מה שהוא עושה, אולי במשך תקופת זמן ארוכה. על מנת לעשות זאת, עליו להיות מודע ללא-קושי לפחד ולשנאה שלו עצמו. הוא בתפקיד האם של הילד שטרם נולד, או שנוגד זה עתה. כסופו של דבר, יהיה עליו להיות מסוגל לומר למטופל שלו מה עבר עליו מטעם המטופל, אך אנליזה עשויה שלא להגיע אף פעם כה רחוק. ייתכן שהיו כעברו של המטופל מעט מודי חוויות טובות לעבור עליו. מה אם לא היו יחסים מספקים בילדות המוקדמת, שהאנגליסקאי יוכל לנצלם בהעברה?

יש הפרל עצום בין אותם מטופלים שהיו להם חוויות מוקדמות מספקות שניתן לגלותן בהעברה, לבין אלה שחוויותיהם המוקדמות מאוד היו כה חסרות או מעוותות, עד כי על האנגליסקאי להיות הראשון בחיי המטופל שיספק יסודות סביבתיים הכרחיים מסוימים. בטיפול במטופל מהסוג האחרון כל מיני דברים בטכניקה האנגליסית הופכים חיוניים ביותר, בעוד שהם מובנים מאליהם בטיפול במטופלים מהסוג הראשון.

שאלתי עמית אם הוא עושה אנליזה בחשכה, והוא אמר: "מה פתאום, לא! מוכן שמשימתנו לספק סביבה רגילה; והחשבה אינה רגילה." הוא הופתע משאלתי. התייחסותנו כוונה לאנליזה של נוירוטיים. אך הספקת סביבה רגילה ואחזקתה עשויות להיות כשלעצמן דבר חשוב וחיוני ביותר באנליזה של פסיכופטי; למעשה ייתכן שלעתים הן יותר חשובות מאשר פירושים מילוליים שגם אותם יש לתת. לגבי הנוירוטי, הספה, החום והנוחות יכולים להיות פמליים לאהבת האם; לגבי הפסיכופטי יהיה נכון יותר לומר שדברים אלו הם ביטויי האהבה הפיזיים של האנגליסקאי. הספה היא החיך או הרחם של האנגליסקאי, והחום הוא החום החי של גופו של האנגליסקאי. וכן הלאה.

חייבת להיות באינטימציה לפני שיניתן לומר שהתינוק שונא? מוקדם ככל שניתן להשיג אינטימציה — אולי אינטימציה מתרחשת מוקדם ביותר בשיא התגשות או זעם — ישנו באופן תיאורטי שלב מוקדם יותר שבו כל מה שיעשה התינוק הגורם לכאב אינו נעשה מתוך שונאה. השתמשתי במונח 'אהבה ללא-רחם' בתיאור שלב זה. האם ניתן לקבל זאת? ככל שהתינוק נעשה מסוגל לחוש כאדם שלם, כך המילה שונאה מפתחת משמעות כתיאור של קבוצה מסוימת של רגשותיו. אולם האם שונאת את התינוק שלה מלכתחילה. אני סבור שפרויד חשב כאפסיו, של אדם בנסיונות מסוימות תהיה רק אהבה לבן תינוק; אך אנו עשויים להטיל בכך ספק. אנו יודעים על אהבת אם, ואנו יודעים להעריך את ממשותה ואת עוצמתה. הרשו לי לתת כמה מהסיבות מדוע אם שונאת את תינוקה, אפילו אם הוא בן:

התינוק אינו הרעיון* (הנפשי) שלה עצמה.

התינוק אינו זה של משחק הילדות, הילד של האב, הילד של האה וכו'.

התינוק לא נוצר באורח מאגי.

התינוק הוא סכנה לגופה בהריון ובלידה.

התינוק הוא הפרעה בחייה הפרטיים, אתגר למושקעות.

האם חשה — פתח את יוהר — שאימה שלה דורשת תינוק, כך שהתנוק שלה נוצר על מנת לרצות את אימה.

התינוק מכאיב לפטמותיה אפילו בניקה, שבכתחילה היא פעילות של

לעיסה.

הוא ללא-רחם, מתייחס אליה כאל חלאת, משרתת ללא תשלום, שפחה.

עליה לאהוב אותה, הפרשות והכול — ככל מקרה בתחילה — עד שיש

לו ספקות לגבי עצמו.

הוא מנסה להכאיב לה, לעתים נושר אותה, כל זה באהבה.

הוא מתכבד מאשליה ביותח אליה.

אהבתו הנרגשת היא אהבה התלויה ברכב, כשהוא משיג מה שרצה

הוא משליך אותה כקליפת תפוח.

תחלה צריך התינוק לשלוט, עליו להיות מוגן מצידופי מקרים, החיים

צריכים להתגלות בקצב של התינוק, וכל זה דורש מהאם לימוד מתמשך

ומפורט. למשל, אסור לה להיות חרדה כאשר היא מחזיקה אותו, וכו'.

הבתחילה אין הוא יודע כלל מה היא עושה או מה היא מקורית למענו,

הוא

* למילה conception שתי משמעויות: רעיון או מושג; ועיבור, בניסה להריון. ניסוחו של וויניקוט הוא לשון נופל על לשון.

גם יחד, וכשאני לא הייתי בכית המתחשק המקרים הקשים ביותר.

היה צורך לפרש בכל רגע של היום והלילה, ולעתים קרובות הפתרון היחיד כמשכב היה לתת את הפרוש הנכון, כאילו היה הנער באנגליה. את הפרוש הנכון הוא העריך יותר מכול.

הרבה החשוב לגבי מטרת מאמר זה הוא הדרך שבה התפתחות אישיותו של הנער עוררה בי שונאה, ומה עשיתי בקשר לכך.

האם הכיתי אותו? התשובה היא לא, לעולם איני מכה. אך הייתי צריך לעשות כך אילולא ידעתי הכול על שנאתי, ואילולא נמתי גם לו לדעת עליה. בעת משכב הייתי לוקח אותו בכוח גופני, ללא כעס או האשמה, ומוציא אותו מחוץ לדלת הכניסה, יהי מוגז האוויר או השעה ביום או בלילה אשר יהי. היה פעמון מיוחד שהוא יכול היה לצלצל בו, והוא ידע שאם יצלצל הוא יתקבל מחדש ולא תיאמר מילה על העבר. הוא השתמש בפעמון זה כדגע שהחלילים מהתקף הטירוף שלו.

הדבר החשוב הוא שבכל פעם, בדגע שהוצאתי אותו מחוץ לדלת, אמרתי לו משהו; אמרתי שמה שקרה גרם לי לשנוא אותו. זה היה קל משום שזה היה כל כך נכון.

אני חושב שמילים אלו היו חשובות מבחינת התקדמותו, אך הן היו חשובות בעיקר בכך שאפשרו לו לסכול את המצב כלי להרים ידיים, כלי לאבר עשתונות וכלי לרצות אותו מדי פעם.

אי אפשר לספר כאן את סיפורו המלא של הנער. הוא הלך לפסיכיה לעבריינים

Approved School). יחסי אתנו, ששורשיהם היו עמוקים, נותרו אחד הדברים היציבים המעטים בחיי. מקרה זה מחיי היומיים יכול לשמש דוגמה לנושא הכללי של שנאה שהיא מוצדקת בחוה; יש להכירל בין זה לבין שנאה שהיא מוצדקת רק בהקשר אחר, אך היא מתעוררת בתגובה לפעולה כלשהי של המטופל.

מתוך כל מורכבות הבעיה של שנאה ושורשיה ברצוני לחליץ רכב אחד, משום שאני מאמיץ שיש לו חשיבות לאנליטיקאי של מטופלים פסיכוסים. לדעתי האם שונאת את תינוקה לפני שהתינוק שונא את האם, ולפני שהתינוק יכול לדעת שאימו שונאת אותו.

לפני שאפתח נושא זה ברצוני להתייח לפרויד. ב"יצרים וגורלות יצרים" (פרויד, 1915a, עמ' 50), מאמר שבו הוא אומר כל כך הרבה דברים מקוריים ומאירי עיניים על שנאה, פרויד מעיר: "ברוחק יכולים אנו לומר על יצר, כי הוא 'אוהב' את המושא ואובייקט[ו] שאלי הוא שואף לשם סיפוקו. אבל המשפט האומר שיצר 'שונא' מושא נשמע לנו תמוה, ואנו מתחילים להבין, שהחיסום של אהבה ושונאה אין כוחם יפה לזיקות היצרים אל מושאיהם, אלא לזיקתו של כלל-האני אל המושאים". אני חש שזה נכון וחשוב. האם אין משמעויות של הדבר שהשייח

היקף שנאותו פסיכובה רגשנית. הוא זקוק לשנאה כדי לשנוא.

אם זה נכון, אי אפשר לצפות ממטופל פסיכואיזדה שיהיה סובלני לשנאותו לאנליטיקאי, אלא אם כן האנליטיקאי יכול לשנוא אותו.

אם כל זה מתקבל, נותרת לדין השאלה לגבי פירוש שנאת האנליטיקאי למטופל. זהו ללא ספק עניין הכרוך בסכנה, ויש צורך בתזמון זהיר ביותר. אך אני מאמיץ שאנליזה אינה מושלמת אם אפילו לקראת סופה לא התאפשר לאנליטיקאי לומר למטופל מה הוא, האנליטיקאי, עשה למען המטופל ללא ידיעתו כשהיה חולה, בשלבים המוקדמים. עד שפירושו זה ניתן, מוחזק המטופל במידת מה במצב של תינוק — מי שאינו מסוגל להכין מה הוא חייב לאימו.

האנליטיקאי חייב לגלות את כל הסבלנות, הסובלנות והמהימנות של אם מטורה לתנוקה; חייב להכיר במשאלות המטופל כצרכים; חייב להניח הצדה עניינים אחרים כדי להיות זמין, מדויק ואובייקטיבי; וחייב להיראות כרוצה לחת מה שבאמת ניתן רק בגלל צורכי המטופל.

ייתכן שתהיה תקופה ראשונית ארוכה, שבה נקודת המבט של האנליטיקאי לא תוכל לזכות להערכה (גם לא בצורה לא-מדעית) על ידי המטופל. אי אפשר לצפות להכרה, משום שבשורש הפרימיטיבי של המטופל, שאותו מחפשים, אין יכולת להדהות עם האנליטיקאי; וכוונתי שהמטופל אינו יכול לראות שלעמים קרובות נגרמת שנאת האנליטיקאי על ידי אותם דברים בדיוק שהמטופל עושה כדרך הגלמיה שבה הוא אוהב.

כאנליזה (אנליזה מחקר) או כניהול רגיל של מטופלים מהסוג היותר פסיכואיזדה מעמס מחת כבד על האנליטיקאי (פסיכיאטר, אחות פסיכיאטרית), וחשוב ללמוד את הדרכים שחודה מאיכות פסיכואיזדה וגם שנאה נוצרות כמי שעוברים עם חולים פסיכיאטריים קשים. רק בדרך זו יכולה להיות תקווה כלשהי שיימנע טיפול המותאם לצורכי המטופל במקום לצורכי המטופל.

כמיוחד אין יכול להביא בחשבון את שנאתה.

הוא חשדן, מסרב לאוכל הטוב שלך, גורם לה להחטיל ספק בעצמה, אך אוכל היטב עם הדודה שלך.

לאחר בוקר נורא אתו היא יוצאת, והוא מחייך לזר, שאומר: "האין הוא מתנוק?"

אם היא מאכזבת אותו בתחילה, היא יודעת שהוא יגמול לה על כך עד עולם.

הוא מרגש אותה אך מתסכל — אסור לה לאכול אותו או להתעסק במיץ אתו.

אני סבור שבאנליזה של פסיכויים הסופיים של האנליזה, אפילו של אדם נורמלי, האנליטיקאי חייב למצוא את עצמו במצב שניתן להשוותו למצבה של האם לתינוק שזה עתה נולד. כאשר המטופל כרוגסיה עמוקה, אין הוא יכול להתדהות עם האנליטיקאי או להעריך את נקודת מבטו יותר מאשר עובר או תינוק שזה עתה נולד יכול לחוות סימפתיה לאם.

אם צריכה להיות מסוגלת להיות סובלנית ביחס לשנאתה לתינוקה מבלי לעשות דבר בקשר לזה. היא אינה יכולה לכטא אותה כלפיו. אם, מתוך פחד לגבי מה שהיא עלולה לעשות לו, אין היא יכולה לשנוא באופן הולם כאשר היא נפגעת על ידי ילדה, היא נאלצת לסגת למוכזזים; ואני חושב שזה מקור התאוריה הכוחת לגבי מזוכיזם טבעי אצל נשים. הדבר המרשים ביותר לגבי אם הוא יכולתה להיפגע כל כך על ידי תינוקה ולשנוא כל כך מבלי לנקום בילד על כך, וכן יכולתה לחכות לתגמולים שעשויים להגיע או לא להגיע כבא היום. אולי היא נעזרת בכמה משירי הערש שהיא שרה, שהתינוק נהנה מהם אך למרבה המזל אינו מביץ אותם?

התדנדנד תינוק, על ראש העץ.

כשההרות נושכת העריסה התנדנד,

כשיישבר הענף, העריסה תיפול,

מטה ייפול תינוק, עריסה ותכול.

אני חושב על אם — או אב — המשתקיים עם תינוק קטן; התינוק נהנה מהמשחק בלי לדעת שההורה מכטא שנאה כמילוחיו, אולי במונחי סמליות של לידה. אין זה שיר רגשני. רגשנות היא חסרת תועלת להורים, משום שיש בה הכחשה של שנאה, ורגשנות באם אינה טובה כלל מנקודת מבטו של התינוק. יש לי ספק אם ילד כן אנוש, כשהוא מתפתח, מסוגל להיות סובלני למלוא